

НОВА ИСТРАЖИВАЊА

Јелена Љ. СПАСИЋ*

Универзитет у Крагујевцу

Факултет педагошких наука, Јагодина

Катедра за филолошке науке

Јагодина, Република Србија

Оригинални научни рад

UDC 821.163.41-93-31.09 Mitić S.:81'33

<https://doi.org/10.46793/Childhood24.4.84.S>

Примљен: 10. 7. 2024.

Прихваћен: 12. 8. 2024.

РАЗИГРАНИ ЈЕЗИК РОМАНА КАПУТ ОД МАХОВИНЕ¹

САЖЕТАК: Предмет проучавања у раду јесте језик романа *Капут од маховине* аутора Стефана Митића Тићмија. Применом критеријума интегралне стилистике анализирају се уметнички ефекти фонетских игара речима и графостилемских онеобичења у *Капуту од маховине*, који се може сврстати у лирску прозу, али поседује и одлике бајке и романа о одрастању. Митићев роман води читаоца до дубљег интроспективног увида, истовремено захтевајући рашчитавање језичке структуре, у коју су, уз различите врсте онеобичења, уткане и фоностилеме и графостилеме, чиме се уједно отежава рецепција и изискује веће ангажовање читаоца.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Стефан Митић Тићми, књижевност за младе, лингвостилистика, интегрална стилистика, фоностилема, игра речима

Увод

У раду се применом критеријума интегралне стилистике анализира језик романа *Капут од маховине* (2020) Стефана Митића Тићмија. Циљ рада је да се осветле уметнички ефекти које аутор постиже употребом фоностилема и графостилема.

Стефан Митић Тићми (1992) вишеструко је награђивани аутор који пише за децу и одрасле. Добитник је „Змајевог песничког штапа“ за 2023, плакете „Дечја књига године“ на Међународном фестивалу „Трг од књиге“ у Херцег Новом за роман *Ја сам Акико* (2018), Награде *Полићикиној Забавника* за најбољу дечју књигу намењену младима у 2018. години. У пишевом родном Лесковцу и неким другим градовима у Србији, роман *Ја сам Акико* постаје

* jelenaspasic2410@gmail.com;

<https://orcid.org/0000-0003-2811-5865>

¹ Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-65/2024-03/ 200140).

изборна лектира у основним и средњим школама.² Идеја за *Кајуић од маховине* родила се током писања романа *Ја сам Акико*, чији је својеврсни продужетак, а, према речима самог писца, првобитно је био замишљен као сликовница.³ Оба романа уврштена су међу двеста најбољих дечјих књига на свету, по избору часописа *White Ravens*, који издаје Минхенска библиотека.

Главни лик романа *Кајуић од маховине* је дечак Најдан, сањар и усамљеник, коме из леђа израста дрво, као метафора терета, неког бремена с којим свако од нас одраста, али превасходно је реч о терету уметничког дара. На путу одрастања, сликовито приказаном кроз гранање дрвета, уметност доноси разрешење. Усамљеност, отуђење, издвојеност оних који су другачији – вишеструко су наглашени у лирским пасажима, али и у дијалозима, на пример када Најдан свом пријатељу Гмитру, када га овај после много времена посети у напуштеном замку, каже: „Ја сам напуштенији од овог замка, само да знаш” (93)⁴.

Кајуић од маховине особена је форма романа о одрастању, развојна психологија у првом лицу јединице (Antić 2020: 147). Док класичан роман о одрастању приказује животни пут јунака као кретање и савладавање низа препрека, Митићева лирска проза прати статичног јунака који живи на планини, далеко од обичних људи, а његов лични раст и уметнички развој метафорично се приказују као раст и гранање дрвета.

Пишући роман за младе, који са уживањем читају и одрасли чијем сензибилитету одговарају лирска проза и магијски реализам, Митић се сврстава у ред великих писаца као што су Радовић, Андрић, Ршумовић (Isto: 152).

Методологија истраживања

У роману *Кајуић од маховине* применом критеријума интегралне стилистике анализирани су стилске фигуре. Интегрална стилистика уједињује лингвостилистику, која се бави стилематичношћу, са књижевном стилистиком, која се бави стилогеношћу, односно књижевним ефектом онеобичених језичких јединица, почевши од фонеме као најмање језичке јединице, до текста, као највише (Ковачевић 2021: 314). У фокусу нашег истраживања су одступања од уобичајеног коришћења фонема и графема, као графичких репрезентација фонема, као и њихов уметнички ефекат у *Кајуићу од маховине*.

Преглед досадашњих истраживања

Колико нам је познато, о роману *Кајуић од маховине* до сада су објављени књижевни прикази, али није анализиран из угла лингвостилистике или интегралне стилистике. Досадашња

² Stefan Tićmi Mitić: „Ja sam Akiko”, najbolja knjiga za mlade *Politikinog Zabavnika* za 2018. godinu – kompletna ocena žirija. Medija centar 016, 20. januar 2019, <<https://medijacentar016.com/index.php/2019/01/20/intervju-stefan-ticmi-mitic-ja-sam-akiko-prva-nagrada-politikinog-zabanika-za-2018-godinu/>>; Пример за узор: Стефан Митић (ТићМи), лесковачки књижевник и његов чувени роман за децу *Ја сам Акико*. *Медија центар 016*, 26. септембар 2021, <<https://medijacentar016.com/primer-za-uzor-stefan-mitic-ticmi-leskovacki-knjizevnik-i-njegov-cuveni-roman-za-decu-ja-sam-akiko/>> 20. 3. 2024.

³ Идеја је настала у пишевом разговору са Добросавом Бобом Живковићем, аутором илустрације за насловну страну књиге *Ја сам Акико*. Девојчица на леђима носи дрво, као симбол тешког бремена свакидашњице за неког ко је другачији од своје средине (Стефан Митић Тићми за *Љешиње ириче* Радио Котора: *Кајуић од маховине* прешао занимљив пут од сликовнице до романа, *Радио Кошор*, 15. јул 2021).

⁴ Цитати из *Кајуића од маховине* (Лагуна, 2020) означени су бројем стране у заградама.

истраживања о делима С. Тићмија бавила су се његовим романом *Ја сам Акико* (Илишевић 2018; Настасић 2021).

О жанровској хибридности *Кајуша од маховине* Милица Стојиљковић пише:

Најновија књига младог а већ озвезданог приповедача Стефана Тићмија не може се омеђити одређеним жанром. Конкретизација изостаје због необичности нараторолошке матрице, структуре поглавља, инкорпорираних стиховних сегмената, авангардистичких колажних поступака. Ово је алегорични роман, роман за децу, фантастични роман, роман-бајка, дидактични роман, социјални роман, књига за одрасле и о одраслима (2021: 137).

Кајуш од маховине перципиран је као модерна бајка за младе, али и као фантастична прича, у којој главни јунак, симбол свих одбачених, различитих, неуклопљених, након фазе сепарације пролази етапу симбиозе са природом (Sretović 2021: 69). Израстање дрвета из Најданових леђа представља књижевно преобликовање Јунгове идеје о космичком дрвету, које симболизује човеков развој и самоспознају (Алексић 2020: 305).

Језичко-стилски поступци

У анализираном роману *Кајуш од маховине* онеобичења налазимо на свим језичким нивоима. Она фоностилемска и графостилемска издвајају се својом бројношћу, те су стога предмет анализе овог рада, али роман одликују и лексикостилеме и семантостилеме, као што су сливенице и модификација фразеологизама, док се од синтаксостилема својом бројношћу издвајају реченичне парцелације.

Кључ за разумевање алегорије Тићми даје на самом почетку, пре него што започне приповедање, између наслова и садржаја: „У почетку беше коштица, / а потом ја, вероватно”.

Модификујући библијски стих из *Јеванђеља по Јовану* аутор нам сигнализира да у алегоричном роману *коштица* представља *Реч*, комуникацију између Бога и људи, а да је главни јунак тај који из коштице ниче, расте и грана се кроз своју уметност.

Фоностилемска онеобичења

Честа и при преношењу туђег говора, фоностилематска онеобичења одлика су разговорног језика (Ковачевић 1998: 12).

Од гласовних стилских фигура, у *Кајушу од маховине* својом бројношћу издвајају се онома топеје којима се опонашају звукови из природе, што језик романа чини блиским језичко-стилским поступцима карактеристичним за књижевно стваралаштво за децу Душана Радовића (Ковачевић 2022: 77).

Озвучавање природних појава или животиња наглашава значај предмета гласовног опонашања у животу главног јунака, јер се на путу личног развоја Најдан постепено стапа са природом.

Док, изолован од света, „животињицама својим милим” рецитује песму посвећену Изинги, девојчици „трилећасте душе”, „душе умочене у три врсте млека”, и „лица попут акварела” (66), животиње изражавају своје одушевљење песмом, производећи многоструке звукове. Верица производи звук *кри*, који се понавља четрдесет пута, творећи полиалитерацију понављањем кластера са слоготворним *p*. Мултиплицираном интерјекцијом ствара се акустичка представа аплауза и појачава изражајност:

Животињама мојим се баш допада песма.

Веверици понајвише.

Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц.
Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц.
Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц.
Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц. Крц.
Кò аплауз (66).

Када говори о животињама које су дечака спасиле од људи, аутор прибегава редуплицираној интерјекцији како би биалитерацијом потцртао чињеницу да су Најдана штитиле све животиње, од курјака до најсићушније бубице:

Оне су мој бедем. Оне су ме спасиле, окружиле, миле моје, заједно са лептирима, пчелама, мушицама, бумбарима и бубамарама.

Бззз. Бззз (67).

Изнова и изнова, Најдан у самоћи слуша симфонију звукова из природе, на које више обраћа пажњу, јер нема саговорника кога би слушао и коме би причао о одрастању без родитеља: „Опет тај Пустути поток који пенуша. / Опет тај жир. / Крц. Крц” (75).

Имитација је особен фоностилистички поступак остварен подражавањем говорног поремећаја у говору лика, што доприноси његовој карактеризацији (Потић 2008: 117). У анализираним роману имитација се јавља када Најдан у самоћи, дружећи се једино са својим животињама, замишља како му се курјаци обраћају: „Све као да им мало фали да проговоре, баш мало. Таааа-таааа. Наааа-јдааан” (46); „Умало не проговоре, реч по реч, слог по слог, таааа – таааа, Наааај – даааан, верујте” (46).

Опонашање разговорне интонације, гласовна сегментација речи, фоностилемско је онеобичење којим се наглашава категоричност тврдње у приповедању баке Варваре (истакну-

том италиком), која је живела две куће даље од Најдана и његове баке: „Пре само неколико месеци заклела бих се да никада, *н-и-к-а-г-а* тамо не бих крочила. *Н-и-к-а-г-а*” (125).

Проток времена у роману често се исказује узвицима с редупликацијом слогова (*охо-хо* и *ихахај*), што је одлика разговорног језика, а уједно доприноси и карактеризацији лика. За Најдана, изгнанника из друштва, временске одреднице немају никакав значај. Он не зна који је месец, дан или сат, примећује једино да је од неког догађаја прошло доста времена, исказујући своја осећања поводом своје дуге изопштености помоћу језичке сонорности:

Нањушиле су још од *охо-хо* (42); Прошло је *охо-хо* (87); Прошло је *ихахај* времена (117); *Охо-хо* након тога се зачу звиждукање, само знатно гласније (89); Нисам се купао има већ *охо-хо* (91); Него, реци ми, вратићеш се? За колико? За *охо-хо* векова као последњи пут? (92).

Јавља се и каламбур који се заснива и на парегменону (*цвећара-цвећаро*), звуковној игри речима која се темељи на поигравању основним и метафоричним значењем глагола *цвећарити*: „посао у цвећари је напросто цветао” (64).

Каламбур, као игра речима која се темељи на сличности звука и различитости значења (Ковачевић 2000: 222), може настати различитим плус- или минус-поступцима. Тићми користи каламбуре настале минус-поступком, и то елиминацијом почетне фонеме, поигравајући се речима *храси* и *раси* (47), као и изостављањем почетка речи, што је додатно истакнуто графостилемским поступком прецртавања у примеру *преживели* (63). Успеле игре речима наводе читаоца на размишљање и помажу му да открије да у алегоричном роману *храси* који израста из Најданових леђа значи лични

раси те да не смемо бити само они који су своје трауме *преживели*, већ они који су *живели*.

Графостилемска онеобичења

Нонсенсна стилистика⁵ која карактерише литературу намењену деци и младима подразумева између осталог и *раговићевску* употребу графема, необичну употребу верзала, величине слова и украсних слова (Спасић 2022: 55).

За афективно наглашавање Тићми у *Кайуџу од маховине* користи и читав низ *фиџура њисма*. У роману доминирају графостилеме које се односе на графем. Употребом италика сигнализирана је *Er*-форма, док је *Ich*-форма дата обичним фонтом. Другачијим фонтом штампани су и стихови које је Најдан испевао Изинги, а уткани су у наративно ткиво романа. Посебним фонтом истакнута су и Најданова писма упућена преминулој, вољеној баки Анети, која га је одгајила (101–106).

Када старац Виктор угаси светло у поткровљу, јер Најдану жели да покаже свемир који је сам створио, текст је штампан белим словима на црној позадини (19), а када упали светло, на почетку следеће стране реч *блесак* је графостилистички истакнута другачијим фонтом, величином слова и одштампана је по средини, окружена цртицама које се радијално шире, да графички дочара *блесак* (20). На сивој позадини, посебним фонтом, штампани су и ученички састави о Најдану, са књижевног конкурса „Чудак из нашег краја” (52–58), како би се истакла чињеница да је Најдан, звани Тобо, постао не само медицински већ и друштвени феномен.

Крупнијим словима и посебним фонтом графостилемски је истакнута и игра судбине о којој Најдан приповеда, која је налик на дечју

игру, што је додатно истакнуто понављањем реченица: „Ербедечке-ербеду! Кога ћете?” (43). Сивим словима и посебним фонтом истакнута је и уметнута информација у загради, једно зачуђено: „Молим?!” (74), да би се додатно нагласила Најданова изненађеност.

Бакине речи: „Има нас празних”, које постају назив Најдановог пројекта, изложбе, односно експеримента који реализује са Гмитром и Изингом, кроз који се поново враћа заједници, такође су истакнуте другачијим, крупнијим фонтом и штампане центрирано, попут наслова (107).

Састављено писање речи такође је један од графостилемских поступака у роману *Кайуџу од маховине* и њиме се дочарава Најданова логореичност у обраћању животињама, као и у бакином непрекидном вајкању „шта ће људи рећи”, када је Најдану на леђима почела да ниче избочина:

Не знам како да им захвалим па се осмехујем (тад никну моји маслачци) и причам им, причам: блаблаблаблаблаблаблабла (46); Понављала је час себи у браду, час мени, час окол. Блаблаблаблаблаблаблабла (62).

Стилско појачавање изостављањем белина међу речима у ученичком саставу, уз многоструко понављање множине, дочарава вербалну збрку у глави шеснаестогодишње девојчице

⁵ Нонсенсна стилистика бави се стилским онеобичењима у нонсенсној поезији и прози, као што су фоностилистичка онеобичења, морфолошке игре речима, лексикостилеме и семантостилеме (народна етимологија, нонсенсна аналогичност, каламбур, тмезички каламбур, неологизми и опортунизми, нонсенсна метатеза, анаграми и сл.), синтаксичким онеобичењима (нпр. нонсенсна акумулација речи), као и графостилемска онеобичења (поигравање правописом, смером писања, величином слова и сл.). Више о поменутиим поступцима в. у Crnković 1980.

ИЗВОРИ

Пример за узор: Стефан Митић (ТићМи), лесковачки књижевник и његов чувени роман за децу *Ја сам Акико. Медија центар 016*, 26. септембар 2021, <<https://medijacentar016.com/primer-za-uzor-stefan-mitic-ticmi-leskovacki-knjizevnik-i-njegov-cuveni-roman-za-decu-ja-sam-akiko/>> 20. 3. 2024.

Стефан Митић Тићми за *Љетиње приче* Радио Котора: *Капућ од маховине* прешао занимљив пут од сликовнице до романа. *Радио Котор*, 15. јул 2021, <<https://radiokotor.info/clanak/kultura/stefan-miti%C4%86-ti%C4%86mi-za-ljetnje-pri%C4%86e-radio-katora-kaput-od-mahovine-pre%C5%A0ao-zanimljiv-put-od-slikovnice-do-romana/0>> 19. 3. 2024.

Antić, Zoran. Kaput od mahovine ili Najdan, Tićmi... ili reparativna moć umetnosti. U: Stefan Tićmi, *Kaput od mahovine*. Beograd: Laguna, 2020.

Mitić, Stefan [Stefan Tićmi]. *Kaput od mahovine*. Beograd: Laguna, 2020.

Stefan Tićmi Mitić: „Ja sam Akiko”, najbolja knjiga za mlade *Politikinog Zabavnika* za 2018. godinu – kompletna ocena žirija. *Medija centar 016*, 20. januar 2019, <<https://medijacentar016.com/index.php/2019/01/20/intervju-stefan-ticmi-mitic-ja-sam-akiko-prva-nagrada-politikinog-zabanika-za-2018-godinu/>> 20. 3. 2024.

ЛИТЕРАТУРА

Алексић, Милица. Једна нова прича о самоспознаји и уметности (Стефан Тићми, *Капућ од маховине*, Лагуна, Београд, 2020). *Градина: часопис за књижевност, уметност и културу*, 92–93 (2020): 305–306.

Илишевић, Милена. Необична прича/песма о препознавању. *Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу*, 129 (2018): 81–84.

Ковачевић, Милош. *Стилске фигууре и књижевни текстови*. Београд: Требник, 1998.

Ковачевић, Милош. *Стилистика и драматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин, 2000.

Ковачевић, Милош. *Српски стилистичари*. Београд: Српска књижевна задруга, 2021.

Ковачевић, Милош. *Стилска играња у књижевности и огласања*. Београд: Јасен, 2022.

Настасић, Ленка. Ко је Акико? (Стефан Тићми: *Ја сам Акико*. Лагуна, Београд, 2021). *Годишњак Института за децу књижевност*, 1(1) (2021): 282–284.

Потић, Душица. Алонжман, имитација, синестезија, каламбур. Д. Радуновић Столић, М. Ђуричковић (ур.), *Култура јовора: хрестоматичја са практикумом*. Краљево – Алексинац: Висока школа за васпитање струковних студија – Libro company, 2008, 115–121.

Спасић, Јелена. Кенинг у књижевности за децу. В. Јовановић, Т. Росић (ур.), *Књижевност за децу и омладину – наука и настава*. Јагодина: Факултет педагошких наука, 2012, 139–159.

Спасић, Јелена. Језичке игре у *Полећарцу* Душана Радовића. *Детињство*, XLVIII, 4 (2022): 51–62.

Стојиљковић, Милица. Најданов преображај или ти верујеш ли у (о)звездане метаморфозе?. *Повеља – часопис за књижевност, уметност, културу, просветна и друштвена играња*, 3 (2021): 137–139.

Crnković, Milan. Nonsensna gramatika in stilistika Zvonimira Baloga. *Otrok in knjiga*, 10 (1980): 43–52.

Nikolić, Davor. Antonomazija u pripovijetkama Ive Andrića. *Hum*, 8 (2012): 168–186.

Sretović, Sonja. Moderna bajka ispod kaputa. *Krugovi detinjstva*, 1 (2021): 69–71.

Jelena LJ. SPASIĆ

THE PLAYFUL LANGUAGE
OF THE NOVEL *THE MOSS COAT*
(*KAPUT OD MAHOVINE*)

Summary

The subject of study is the language of the novel *The Moss Coat (Kaput od mahovine)*, written by Stefan Mitić Tićmi. Using the criteria of integral stylistics, the paper analyzes the artistic effects of phonetic word games and

graphostylic idiosyncrasies in the novel *The Moss Coat*, which can be classified as lyrical prose, but also has the characteristics of a fairy tale and a coming-of-age novel. Mitić's novel leads the reader to a deeper introspective insight, and at the same time requires the reading of the linguistic structure, in which phonostyles and graphostyles are woven together with various types of deviation, which at the same time complicates the reception and requires greater engagement of the reader.

The main character of the novel *The Moss Coat* is the boy Najdan, a dreamer and a loner, who has a tree growing out of his back. The tree is a metaphor for a burden, a burden that each of us grows up with, but above all it is the burden of an artistic gift. On the path of growing up, vividly depicted through the branches of a tree, art brings release.

The poetic story of maturation and isolation necessary for creation abounds in phonostylistic and graphostylistic figures. Playing with sounds is realized through onomatopoeias, multiplied interjections, imitation, vocal segmentation of words, sound games with words and puns realized by minus-procedure.

The emotional attitude of the main character and the change of the narrative form are expressed by the graphostylemic process. Stylogeny is also realized by writing words together, as well as by kenning and antonomasia, tropes that are created by graphological deviation, and are characteristic of the language of literature for children and young people.

Keywords: Stefan Mitić Tićmi, literature for youth, linguistic stylistics, integral stylistics, phonostyleme, graphostyleme, word play